

บทที่ 4

ความรับผิดชอบทางอาญาของพระสงฆ์ในกฎหมายเก่าอื่นๆ

ความรับผิดชอบทางอาญาของพระสงฆ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ไม่ได้มีอยู่เพียงแค่มีกฎหมายตราสามดวงเท่านั้น ยังมีบทบัญญัติอีกมากมายที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบทางอาญาของพระสงฆ์ ทั้งกฎหมายที่ถูกยกเลิกไปแล้ว และยังมีผลบังคับใช้ในปัจจุบัน ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาแล้ว ทำให้พบหลักที่ซ่อนอยู่ในกฎหมายเหล่านั้น นอกเหนือจากมุ่งบังคับกับตัวพระสงฆ์เพื่อลงโทษเพียงอย่างเดียว โดยส่วนใหญ่จะเป็นการบัญญัติเพื่อทำให้สังคมโดยรวมเกิดความสงบเรียบร้อย และทำให้ประชาชนดำรงตนอยู่ได้อย่างสงบสุขนั่นเอง

4.1 ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงออกผนวชตั้งแต่พระชนมพรรษา 14 พรรษา รวมเป็นเวลา 27 ปี ทรงปฏิบัติตนเป็นผู้นำในการชำระวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ให้เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยยิ่งขึ้น ทรงจัดตั้งพระสงฆ์คณะใหม่ เรียกว่า ธรรมยุติ หรือ ธรรมยุติกนิกาย ส่วนพระสงฆ์ในนิกายเดิม คือ มหานิกาย ก็ปรับปรุงวัตรปฏิบัติให้เคร่งครัดเช่นกัน ยังผลให้พระศาสนาเรียบร้อยขึ้น¹

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น และเนื่องจากทรงผนวชอยู่เป็นเวลานาน จึงทรงมองเห็นการกระทำผิดของพระสงฆ์ได้อย่างชัดเจนกว่าพระมหากษัตริย์อื่นๆ ทรงมีความรู้อย่างลึกซึ้งในพุทธศึกษา จนทรงปลุณาวิสัยทัศน์กับพระสงฆ์ผู้ทรงภูมิได้อย่างไม่ขัดเขิน ดังนั้นในประกาศที่ทรงออกระหว่างปี พ.ศ.2394-2404 จำนวนทั้งสิ้น 221 เรื่องนั้น จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนาถึง 27 เรื่อง โดยกฎต่างๆประกาศออกมาใช้กันมากในต้นรัชกาล ซึ่งก็เป็นผลมาจากการที่

¹ รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี วันที่ 18 ตุลาคม พุทธศักราช 2547 (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2548)

พระองค์ทรงรับรู้และห่วงใยในปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา ที่ควรต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยถือเป็นปัญหาสำคัญของการจัดการปกครองตั้งแต่ทรงขึ้นครองราชย์ใหม่ๆเลยทีเดียว

สาระสำคัญในประกาศรัชกาลที่ 4 ที่เกี่ยวข้องกับความคิดของพระสงฆ์ในประกาศของรัชกาลที่ 4 นั้น สามารถแยกประเภทของความคิดได้เป็น 3 ประเภทเช่นเดียวกับในกฎหมายตราสามดวง กล่าวคือ

(1) ความผิดอันทำให้พระศาสนาเศร้าหมอง

ความผิดประเภทนี้ มีบัญญัติอยู่ในประกาศฉบับที่ 13, ฉบับที่ 16, ฉบับที่ 27, ฉบับที่ 29, ฉบับที่ 30, ฉบับที่ 45, ฉบับที่ 165 บางส่วน, ฉบับที่ 181 บางส่วน และฉบับที่ 200

(2) ความผิดอันทำให้แผ่นดินเป็นจลาจล

ความผิดประเภทนี้ มีบัญญัติอยู่ในประกาศฉบับที่ 10, ฉบับที่ 113, ฉบับที่ 162, ฉบับที่ 165 บางส่วน และ ฉบับที่ (3) ความผิดอันทำให้สงฆ์แตกแยก

ความผิดประเภทนี้ ปรากฏในประกาศฉบับที่ 176, ฉบับที่ 181 บางส่วน

ซึ่งประกาศรัชกาลที่ 4 นี้มีเนื้อหาแต่ละข้อโดยสรุปดังนี้ คือ

4.1.1 ฉบับที่ 10 ประกาศเรื่อง เกรงจันแทงผู้มีชื่อแล้วหนีไปและห้ามไม่ให้บวชกุลบุตรอายุพ้น 24 ถึง 70 เป็นเณรเป็นเณร

ประกาศฉบับนี้ ออก ณ วัน เดือน 11 ปีชวด จ.ศ.1214 ซึ่งตรงกับวันที่ 22 กันยายน พ.ศ.2395 สาเหตุของการออกประกาศฉบับนี้คือ เนื่องด้วยพระยาศรีสุริยวงศ์ได้กราบทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง เกรงจันซึ่งบวชอยู่ ณ วัดเพลง แวงเอาผู้มีชื่อแล้วหนีไป ยังเอาตัวมิได้ จึงได้รับสั่งให้ ให้บวชเป็นสามเณรได้จนถึง 21 ปีเท่านั้น เกินกว่านั้นให้ก็อุปสมบทบวชเป็นพระภิกษุหรือไม่ก็สึกเสีย แต่ถ้ามีเหตุขัดข้องอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็อนุญาตให้เป็นสามเณรไปได้อีก 3 ปี จนถึงอายุ 24 ปี เกินกว่านั้นห้ามไม่ให้บวชเป็นเณรเป็นเณรอีก แต่ถ้าพระภิกษุราอายุเกินกว่า 70 ปีแล้วจะมาออกบวชเป็นเณรทำได้ ไม่ได้ห้าม หรือกรณีฆราวาสอายุกว่า 70 ปีแล้ว ถ้ามีชีวิตขัดสน จะขอออกบวชเป็นเณร เพื่อให้บิณฑบาตรเลี้ยงชีพได้ ก็ทำได้ แต่ห้ามฆราวาสอายุตั้งแต่ 24 ปีถึง 70 ปี บวชเป็นเณรเป็นอันขาด ถ้าใครฝ่าฝืน ให้เอาโทษทั้งอุปัชฌาย์ผู้บวชให้รับโทษทางฝ่ายพุทธจักร ตัวผู้บวชรับโทษทั้งฝ่ายพุทธจักรและทางฝ่ายอาณาจักร

เหตุผลในการออกบทบัญญัตินี้ ก็เพื่อเป็นการขจัดอสังขีในพระพุทธศาสนา ไม่ให้มีการนำพระศาสนามาบังหน้า แล้วกระทำความผิดได้ ทรงเล็งเห็นว่า การที่บวชเป็นเณร จนกลายเป็นเณรใหญ่อายุมากกว่าที่ควรจะบวชพระสงฆ์แล้ว แต่ไม่ยอมบวชนั้น เป็นการนำพระศาสนามาบังหน้า ไม่ได้คิดตั้งใจจะสืบทอดหรือเรียนรู้พระศาสนาอย่างแท้จริง อาศัยพระศาสนาหาเลี้ยงชีพ อันจะเป็นการทำให้พระศาสนาเสื่อมเสีย ดังนั้น จึงห้ามผู้ที่อายุสามารถบวชเป็นพระสงฆ์ได้แล้ว คือมากกว่า 21 ปี มาบวชเป็นเณรอีก ถ้าจะบวชให้บวชเป็นพระสงฆ์เลย แต่กรณีชายใดอายุเกินกว่า 70 ปีแล้วมาขอบวชเป็นเณรนั้น ทรงอนุญาต เพราะด้วยเหตุที่ว่า เป็นผู้ชราแล้ว อาจจะเป็นการลำบากที่จะปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้ครบถ้วนเช่นของพระสงฆ์ และเป็นการช่วยเหลือผู้ยากไร้ให้สามารถหาเลี้ยงชีพด้วยพระศาสนาในทางที่ถูกต้องด้วย นอกจากนี้ ยังทรงเล็งเห็นว่าผู้ที่บวชนั้นควรได้รับโทษทั้งทางฝ่ายพุทธจักร และทางฝ่ายอาณาจักรอีกด้วย เพราะความผิดนั้นกระทบต่อสังคมโดยรวมทีเดียว

4.1.2 ฉบับที่ 13 ประกาศเรื่อง ให้สึกพระสงฆ์สามเณรที่สูบฝิ่น

ประกาศฉบับนี้ออกเมื่อวันเสาร์ เดือน 6 ขึ้น 9 ค่ำ ปีฉลู จ.ศ.1215 ตรงกับวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2396 มีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ มาทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีทิโนรสฯ ว่ามีกรณีคฤหัสถ์ขัดทอดถึงว่ามีพระสงฆ์วัดสามพระยาสูบฝิ่น ให้พระราชอาณาเจ้าอารามส่งตัวพระภิกษุที่สูบฝิ่นนั้นแก่กรมพระธรรมการ แต่ถ้าหากเจ้าอารามนั้นส่งตัวไม่ได้ โดยให้การว่าพระภิกษุนั้นได้หลบหนีไปแล้ว ก็ให้คฤหัสถ์ตามจับตัวผู้นั้น เมื่อจับได้ ให้พระราชอาณาเจ้าอารามนั้น เสียสินบนให้แก่คฤหัสถ์ผู้นั้นด้วย

ให้พระราชอาณาเจ้าตรวจตราดูแลพระสงฆ์สามเณรในอารามของตน ถ้ามีสูบฝิ่นกิน กัญชา กินสุรา เล่นเบี้ย ก็อย่าให้จับไล่ ให้สึกเลยทีเดียว และห้ามไม่ให้คบหากับภิกษุสามเณรที่เที่ยวเตร่ ไม่มีอารามอาศัย และคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติมาหลบซ่อนที่กุฎตั้งแต่หนึ่งคืนหรือสองคืนขึ้นไปเป็นอันขาด ถ้ามีผู้ขัดทอดว่ามีภิกษุสามเณรหรือคฤหัสถ์กระทำผิดเช่นนั้น แล้วพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง ให้เจ้าของกุฎนั้นเสียสินบนให้แก่คฤหัสถ์นั้น

การกระทำความผิดด้วยการสูบฝิ่น ดินสุรานั้น เป็นการผิดศีลห้า ซึ่งเป็นการประพฤติกผิดไปจากพระธรรมวินัย พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดและควรเป็นต้นแบบที่ศึกษามากกระทำเสียเอง เป็นการทำให้หมรวาสชาตความเคารพนับถือในตัวพระสงฆ์ ไม่เพียงแต่พระสงฆ์ผู้กระทำผิดเท่านั้น ยังรวมไปถึงพระสงฆ์รูปอื่นๆด้วย นอกจากนี้การที่ประชาชนรวมถึงพระสงฆ์ หลงมัวเมาใน

อบายมุข ทั้งเหล้า ยา ฝิ่น เป็นการทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย เป็นต้นเหตุแห่งอาชญากรรมต่างๆ และยังเป็นการทำให้อารมณ์พัฒนาบ้านเมืองเป็นไปด้วยความยากลำบากอีกด้วย

4.1.3 ฉบับที่ 26 ประกาศ ว่าด้วยเรื่องฟ้องหาปาราชิก

ประกาศเรื่องนี้ได้คัดมาจากหมายรับสั่ง ปีฉลู เบญจศก จุลศักราช 1215 อ้างถึงว่า พระสงฆ์ทุกวันนี้ไม่มีศรัทธาที่จะให้เป็นประโยชน์ ตั้งใจจะหาแต่ลาภสักการแล้วกระทำอุลามกต่างๆ เป็นต้นว่า ไปคบหาผู้หญิง พุดจาในที่ลับสองต่อสองจนถึงขั้นชำเรากันก็มีอยู่มาก แต่ไม่มีผู้ใดไปฟ้องร้อง อย่างกรณี อ้ายเสนไปคบหากับอีหนู แล้วมีคนไปฟ้องที่กรมพระธรรมการ แต่ชำระแล้วบอกว่าไม่เป็นความจริง เพราะเห็นแก่อ้ายเสน ต่อมาอ้ายเสนสึกแล้วมาเป็นผัวเมียกับอีหนู จึงได้ถามความจริงอีกครั้ง ก็ได้ความว่าเป็นเช่นนั้นจริง แต่อ้ายเสนได้หนีไปแล้ว จึงทรงมีประกาศว่า ถ้าผู้ใดรู้เห็นว่าพระสงฆ์รูปใดวัดใดเป็นเช่นอ้ายเสนนี้แล้ว ให้เห็นแก่พระศาสนา อย่าได้ปิดบังอำพรางไว้ ให้มาฟ้องร้องกับกรมพระธรรมการ ถ้าได้ความเป็นสัจ ก็จะมีพระกรุณาพระราชทานรางวัลให้แก่ผู้นั้นตามสมควร แต่ถ้าหากผู้ใดที่มีบ้านใกล้เรือนเคียงรู้เห็นแล้วปิดบังอำพรางไว้ ให้ปรับไหมผู้นั้น ถ้าถือศักราช 1200 ไร่ลงไป ให้จ่ายเข้าเดือนๆหนึ่ง ถ้าถือศักราช 400 ไร่ ให้จ่ายเข้าเดือน 2 เดือน แต่ถ้าหากผู้เห็นเป็นใจช่วยชักสื่อพระให้ผู้หญิง ชักผู้หญิงให้พระ ถ้าชำระได้ความจริง ให้ปรับไหมเอาเป็นตะพุนหญ้าช้าง ลงโทษเหมือนโทษปาราชิก

บทบัญญัตินี้ เป็นการย้ำถึงหลักการที่ต้องการให้ฆราวาสมีหน้าที่ช่วยกันสอดส่องความประพฤติของพระสงฆ์ด้วย ไม่ใช่ให้เป็นเรื่องของชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์ มิฉะนั้นพระศาสนาจะเสื่อมทรามลงไปกันใหญ่ ฆราวาสมีหน้าที่ที่จะต้องว่ากล่าวและรายงานความประพฤติที่ขัดกับพระวินัยของพระสงฆ์สามเณรให้ทางบ้านเมืองได้ทราบ ถ้าไม่ทำจะมีความผิด เพราะประชาชนต้องเป็นผู้ดูแลรักษาพระศาสนาด้วย

4.1.4 ฉบับที่ 27 ประกาศเรื่อง ภิกษุสามเณรรักใคร่ผู้หญิง จนถึงเป็นปาราชิกให้มาลูกะโทษจะยกโทษให้

ออกเมื่อวันเสาร์ เดือน 12 แรม 4 ค่ำ ปีฉลู จ.ศ.1215 ตรงกับวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2396 กล่าวถึงเรื่องที่ พระราชาคณะ พระครู สุวานานุกรม เปรียญเจ้าอธิการ อนุจร และสามเณรรูปใดๆ ที่รักใคร่กับสตรีปาราธนาจะหาเตรียมไว้เป็นภรรยาเมื่อสึก ที่ใช้ให้ผู้หญิงผู้ใดไปเป็นสื่อพุดจาเกี้ยว หรือให้หนังสือเพลงยาวกาพย์โคลง หรือจดหมายแสดงข้อความรักใคร่ หรือ

พุดจกักับสตรีในทีลับัที่แจ่ง พุดเก็ยวในทางซู้สาว หรือมีผู้ใดพุดจกัเป็นสื่อให้สตรีให้เป็นผู้กัน พระสงฆ์ หรือนำข่าวสารจากพระสงฆ์ในทางรักใคร่มาให้เป็นซู้กับสตรี หรือรู้ว่าพระสงฆ์สามเณร รูปใดเป็นผู้รักใคร่กับสตรี พุดจกัในทีลับัที่แจ่งจนถึงเป็นปาราชิก ให้พระสงฆ์สามเณรนั้นมาให้การ ลูกะโทษต่อกรมพระธรรมการในเดือน 12 จนถึงเดือน 4 ปีฉลู เบญจศก จะทรงยกโทษให้กับผู้ที่มา ลูกะโทษนั้น แต่ถ้าไม่มีลูกะโทษบอกความซู้ของตนกับกรมพระธรรมการ แล้วมีผู้ใดมาฟ้องต่อ พระธรรมการ ให้พระสงฆ์สามเณรรูปนั้นรับโทษตามโทษานุโทษให้จงหนัก

บทบัญญัตินี้เป็นบรรเทาความรับผิดชอบของพระสงฆ์ ในกรณีทีรู้ตัวว่าตนได้ปาราชิก หรืออยู่ในเงาทีใกล้ปาราชิกแล้ว ถ้าหากสำนึกผิด มาขอลูกะโทษหรือคือการสารภาพผิดนั้น ทาง บ้านเมืองก็จะไม่เอาความ ให้เพียงแค่สึกออกไปจากพระศาสนาเท่านั้น ถือเป็นกรป้องกันความ เสื่อมทรามทีจะเกิดขึ้นต่อไปได้ หรือเป็นการกำจัดมารศาสนาออกไปจากพระศาสนาเสียให้หมด แต่ถ้ายังไม่มาขอลูกะโทษ จะเอาโทษอย่างหนัก

4.1.5 ฉบับที่ 29 ประกาศ ห้ามไม่ให้ซู้กสื่อ แลชนวนภิกษุสามเณรประพฤตินาจาร

ประกาศเมื่อวันเสาร์ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 12 ปีฉลู จ.ศ.1215 ตรงกับวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2396 ประกาศห้ามไม่ให้ผู้ใดไปมาคบค้ากับพระสงฆ์ เพราะคิดจะให้พระสึกออกมาเป็นสามี ภรรยากัน แม้จะยังไม่ถึงขั้นปาราชิกก็ตาม

อีกทั้งห้ามไม่ให้ผู้ใดเป็นผู้เป็นสื่อ เอาหนังสือ เพลงยาวกาพย์กลอนของพระสงฆ์เอาไป ให้ผู้หญิง หรือเอาของข้างผู้หญิงไปบอกแก่พระ เป็นการรู้เห็นเป็นใจ ถ้ามีผู้ฟ้องร้อง ให้เอาโทษผู้นั้นเป็นตะพุ่นหญ้าช้างเหมือนเป็นปาราชิกกับพระสงฆ์นั้น แต่ถ้ารู้เห็นแต่ไม่ได้ช่วยเหลือ ไม่มา ฟ้องร้องด้วยความเห็นว่า ซู้ซ้างซี้ดีซ้างสงฆ์ เป็นพวกคนใจบุญนอกทาง ให้เอาโทษละเมิดลาหนึ่ง เอาเป็นพินัยไปจำหน่ายทำพระอารามหลวง

กรณี พระสงฆ์เล่นบ่อนถั่วบ่อนโปหรือการพนันต่างๆ ถ้าผู้ใดไปเล่นกับพระก็ดี หรือ ผู้ใดเอาลูกไปฝากเป็นศิษย์วัด แล้วพระใช้ให้ต้มเหล้าต้มฝิ่นที่หนีภาษีก็ดี ให้ปรับไหมเอาตามความ แผ่นดินเมืองแก่ศิษย์วัดทีไปคบกับพระด้วย แต่หากผู้ใดไปคบกับพระแล้วเช่นนี้ ให้มาลูกะโทษเสีย ต่อกรมพระธรรมการ แต่ในเดือนอ้าย ปีฉลู เบญจศก จะไม่เอาโทษ

ห้ามมิให้ผู้ใดนิมนต์พระไปเทศน์ไปสวดโลน หรือให้พระกินเหล้า กินข้าวตอนค้ำ และ ห้ามผู้ใดขายหมี่ขายเหล้าให้พระกินที่ร้านของตน ห้ามคบพระสงฆ์ไปเล่นในบ้านเรือนโรงบ่อนของ ตัวเอง ถ้าผู้ใดเป็นเจ้าของงานละคร หรือเป็นเจ้าของละคร แล้วมีพระสงฆ์เข้าไปดูละครในบ้านของ

ตน ให้จับเอาตัวพระสงฆ์นั้นมาส่งกรมธรรมการ ไม่เช่นนั้นจะถูกปรับไหมตามโทษละเมิดลาหนึ่ง ตามศักดิ์นาเอาเป็นสินไหมให้กับผู้มาฟ้อง และผู้ชำระ ที่เหลือให้ส่งเข้าเป็นพินัยหลวง จำหน่ายทำ พระอารามหลวง

บทบัญญัตินี้ เป็นการบัญญัติห้ามฆราวาส ไม่ให้กระทำการใดๆ เพื่อเป็นการส่งเสริม หรือช่วยเหลือให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติผิดไปจากพระธรรมวินัย ซึ่งจะเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ ทรงไม่แยกพระพุทธศาสนาออกจากสังคม ทรงกำหนดให้ประชาชนทั่วไปมีหน้าที่ในการรักษาพระ ศาสนาด้วย ไม่ใช่เป็นหน้าที่ของบ้านเมืองหรือของฝ่ายพุทธจักรแต่เพียงอย่างเดียว

4.1.6 ฉบับที่ 30 ประกาศ ห้ามคฤหัสถ์ไม่ให้สมคบภิกษุสามเณรที่ประพฤติอนาจาร

เมื่อวันอาทิตย์ เดือน 12 ขึ้น 6 ค่ำ ปีฉลู เบญจศก ซึ่งตรงกับวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2396 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการว่า ภิกษุสามเณรใน พระพุทธศาสนานั้น บางพวกมีความตั้งใจจริงที่จะรักษาศีลเล่าเรียนพระธรรม แต่บางจำพวกใช้ พระศาสนาเป็นเครื่องมือในการหลบเลียงราชการ หรือใช้พระศาสนาเลี้ยงชีพแล้วประพฤติอนาจาร ทุจริตต่างๆ จนถึงขั้นปาราชิก อีกทั้งคฤหัสถ์ทั้งหลาย แม้รู้ว่าภิกษุสามเณรประพฤติผิดอนาจาร ทุจริต จนถึงขั้นปาราชิกก็ตาม ก็พากันนิ่งเฉย ด้วยถือลัทธิ ชั่วช่างชืดช้ำข่างสงฆ์ ดังนั้น จึงห้ามไม่ให้ คฤหัสถ์ทั้งหลายคบพระภิกษุ สามเณร สูบฝิ่น สูบกัญชา กินสุราน้ำตาลส้ม กินข้าวคั่ว และของไม่ ควรกิน หรือกินกับภิกษุสามเณรในบ้านเรือนหรือร้านของตนเป็นอันขาด และห้ามขายฝิ่น สุรา กัญชา น้ำตาลส้ม หรือของที่ไม่ควรขายให้พระภิกษุสามเณร ห้ามขายหญิงทั้งปวงคบหาพระสงฆ์ สามเณรเล่นไป ถั่ว ไฟ โปงแปะ และชนไก่ปลากัดปลาเข็ม เล่นการพนันต่างๆ และพากันไปเที่ยวดู กระบะ เล่นกลู๊น ผ้าป่า เทียวพายเรือแข่ง ดูโขน ดูหนัง ดูละคร ซึ่งทำให้นานาประเทศซึ่งถือศาสนา ต่างๆ ดูถูกได้ นอกจากนี้ห้ามพระสงฆ์เทศน์มหาชาติตลกคะนองนอกพระบาลี มิฉะนั้นเจ้าภาพ จะต้องถูกปรับไหมตามบรรดาศักดิ์

ถ้าฆราวาสเห็นพระสงฆ์สามเณรประพฤติผิดอนาจารทุจริต ปาราชิก ถ้าไม่จับส่ง หรือไม่ว่ากล่าวในกำหนด 3 วัน แล้วมีผู้อื่นมาแจ้ง ถือว่ามีความผิด ให้ปรับไหมถึงผู้ผิด ส่วนผู้รู้ ความแล้วไม่แจ้งต่อกรมพระธรรมการใน 3 วัน ให้ตุลาการทอดเชือกแต่เรือนผู้ผิดไป 30 วา (60 เมตร) ถ้าความปาราชิกอยู่ใน 10 วา ให้ปรับไหมเข้าเดือนทำพระอาราม 30 วัน ถ้าผู้อยู่ใน 20 วา ให้ปรับไหมเข้าเดือนทำพระอาราม 10 วัน เป็นต้น ส่วนเงินค่าปรับไหมนั้น ให้ส่งไว้ในท้องพระคลัง หลวง ไว้สำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จรางวัลแก่ผู้นำความมาแล้วพิจารณาได้ความจริง

บทบัญญัตินี้เป็นการย้าหน้าที่ในการดูแลสอดส่องพระศาสนาของชาวพุทธ นำหลักเรื่องความรับผิดชอบร่วมกันของสังคมมาเป็นแนวทางในการปกครองประเทศ ซึ่งเป็นหลักเดียวกับในกฎหมายตราสามดวงเรื่องโจร 3 เส้น 15 วา ส่วนกรณีที่พระสงฆ์พฤติกรรมนั้นไม่เหมาะสม เช่น ดูइन ละคร พายเรือแข่ง เล่นการพนัน หรือทำกิริยาใดๆที่ไม่สำรวมนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญที่ต้องทำพระศาสนาให้เข้มแข็ง เพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในประเทศได้ เพราะในขณะนั้น มีชาวตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ศาสนาเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีนัยในการรุกรานประเทศให้ตกเป็นเมืองขึ้น ถ้าพระพุทธรศาสนาไม่เข้มแข็งพอและพระสงฆ์ก็ประพฤติตัวหย่อนยานต่อพระธรรมวินัย ชาวตะวันตกจะหาเหตุผลในการชักจูงประชาชนเข้าไปเป็นพรรคพวกได้ อันจะทำให้เกิดความเสียหายต่อบ้านเมืองอย่างใหญ่หลวง อีกทั้งการห้ามพระสงฆ์สอดตลกคะนอง ก็เพื่อเป็นการความน่าเชื่อถือให้กับพระธรรมคำสอน และไม่ต้องการให้พระธรรมคำสอนนั้นถูกถ่ายทอดให้กับประชาชนอย่างผิดเพี้ยน แล้วประชาชนก็จะนำไปปฏิบัติอย่างผิดเพี้ยนด้วย

4.1.7 ฉบับที่ 45 ประกาศ ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรคบผู้หญิงมาพูดที่กุฎิ

วันศุกร์ เดือน 10 ขึ้น 10 ค่ำ ปีชวด จ.ศ.1216 ตรงกับวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2397 ด้วยเหตุจากอิพิงเอาหนังสือเพลงยาวเข้าไปในพระบรมราชวัง แล้วนายประตู่จับได้ สอบสวนได้ความว่า เป็นของอ้ายหนูวัดพระเชตุพน อิพิงจึงรับว่า เมื่ออ้ายหนูยังเป็นสมเอยูวัดพระเชตุพนนั้น อ้ายหนูกับอิพิงได้ช้ำเรากันที่กุฎิอ้ายหนู แล้วได้ขัดทอถึงว่าตนได้ช้ำเรากับอ้ายพิงสมเอยูที่กุฎิด้วย อีกทั้งยังได้ช้ำเรากับอ้ายดวงสมเอยูหลายที่ที่กุฎิอ้ายดวงด้วย และอ้ายทิมสมเอยูยังได้ช้ำเรากับอิพิงที่กุฎิอ้ายทิม อ้ายเสือสมเอยูได้ช้ำเรากับอิรอดที่กุฎิอ้ายเสือ สืบความได้ความเป็นจริง จึงทรงห้ามมิให้ภิกษุสามเณรคบพูดจาผู้หญิงบนกุฎิ และห้ามฝ่ายผู้หญิงควรมีหมายประกาศห้ามไป มิให้เข้าวัด ถ้าขึ้นเข้าไปในวัด จะให้ตำรวจจับ ปรับเอาเงิน 3 ตำลึง แต่ก็ยังมีคนไม่เกรงกลัว ถือว่าไม่จับจริง พระราชาคณะก็เพิกเฉย เหมือนกรณีอ้ายเปลี่ยนสมเอยูวัดอรุณ เมื่อเดือน 10 ปีชวด ฉศกนี้ คบอิตาบพูดจาช้ำเรากันในกุฎิ แต่ไม่มีผู้ใดฟ้องกล่าวโทษ มารู้ความเพราะนายประตู่จับเพลงยาวของอิตาบได้ ดังนั้นให้พระราชาคณะเอาใจใส่ดูแลและภิกษุสามเณร อย่าให้คบพูดจากับผู้หญิงเด็ดขาด ถ้าขัดขึ้น จะพระราชทานลัญจกร ให้กรมทหารขวายช้ำเป็นกองจับ และถ้าจับภิกษุสามเณรพูดจายผู้หญิงได้ที่กุฎิใด ให้ปรับภิกษุสามเณรที่อยู่ใกล้เคียงกันเป็นโทษเสมอกัน เพราะเหตุไม่ว่ากล่าวตักเตือน และถ้ากองจับอัญเชิญตราพระราชลัญจกรมาจับ อย่าให้ขัดขึ้น แต่หากไม่มีให้จับคนนั้น ส่งให้เจ้ากระทรวง เพราะเป็นผู้ปลอมตัวมา

ผู้หญิงที่ห้ามนี้ ห้ามตั้งแต่มารดา พี่ น้อง ญาติ และผู้อื่นด้วย

การกระทำผิดพระวินัยเรื่อง เมถุนปาราชิกนั้น เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทุกยุคทุกสมัย และนำความเสื่อมเสียมาให้กับพระพุทธศาสนาอย่างมาก เหตุที่ต้องบัญญัติไม่ให้ผู้หญิงกับพระสงฆ์ได้ใกล้ชิดกัน เป็นการตัดไฟเสียแต่ต้นลม ป้องกันความลามกที่จะเกิดขึ้นได้ส่วนหนึ่ง

4.1.8 ฉบับที่ 113 ประกาศ ห้ามไม่ให้พระสงฆ์สามเณรเที่ยวเตร่ในทางเสด็จพระราชดำเนิน

คัดจากหมายรับสั่ง เดือน 12 ปีมะเส็ง นพศก ซึ่งเดือน 12 นี้ตรงกับวันที่ 18 ตุลาคม ถึงวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2400 หรือ จ.ศ.1219 โดยประกาศห้ามไม่ให้พระสงฆ์สามเณรเดินตามถนน นั่งที่เรือน ที่โรง ที่ร้าน ที่หน้าวัด หน้าแพ เที้ยวแจวเรือ พายเรือไปมาในทางเสด็จพระราชดำเนินเป็นอันขาด ถ้ายังมีฟัง จะลงโทษสังฆการี ธรรมการ ตำรวจเวรนำสมบท และเรือประตู่หน้าประตูหลัง เรือตั้ง เรือกันให้หนัก

4.1.9 ฉบับที่ 162 ประกาศ ห้ามไม่ให้พระสงฆ์พายเรือแจวเรือเวลาเสด็จทางชลมารคแลประทับริมน้ำ

คัดจากหมายรับสั่ง เดือนยี่ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก ซึ่งเดือนยี่ ปีมะเมียตรงกับวันที่ 4 มกราคม ถึงวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2401 หรือ จ.ศ.1220 ทรงสั่งว่าเมื่อทรงเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคประทับพระที่วัดเขมาภิรตาราม ณ วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น 11 ค่ำ ทรงทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุสงฆ์พายเรือขึ้นล่องตามลำน้ำผ่านพระที่นั่ง ทรงจับได้ 3 ราย จึงทรงเอาไปมอบให้กรมธรรมการ ดังนั้น แต่นี้เป็นต้นไป ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรพายเรือแจวเรือขึ้นล่องตามลำน้ำเมื่อเวลาเสด็จพระราชดำเนินและเมื่อเสด็จลงประทับพระที่นั่งชลังคพิมาน ให้กรมธรรมการจัดเรือสกัดหัวน้ำท้ายน้ำ ห้ามพระภิกษุสงฆ์ อย่านำพายเรือ แจวเรือขึ้นล่องตามลำน้ำ เวลานั้น เป็นอันขาด

ทั้งประการฉบับที่ 113 และฉบับที่ 162 นั้น มีเหตุผลในการบัญญัติที่คล้ายคลึงกันอันได้แก่ เหตุผลในการบัญญัตินี้เป็นได้สองประการ ประการแรกคือ เป็นการควบคุมไม่ให้พระสงฆ์กระทำการที่ไม่สมควร อันนอกจากจะเป็นการไม่สมควรในหลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังเป็นการไม่ให้ความเคารพต่อพระมหากษัตริย์อีกด้วย อีกประการหนึ่งก็คือ อาจเกิดกรณีมีพระสงฆ์ปลอมปลอมตัวมาเพื่อก่อความวุ่นวายให้กับบ้านเมือง เช่น ลอบปลงพระชนม์ หรือก่อการกบฏ โดยอาศัยการนุ่งห่มแต่งกายแบบพระสงฆ์เพื่อไม่ให้เป็นที่สงสัย อันจะเป็นอันตรายต่อบ้านเมืองเป็นอย่างมาก

4.1.10 ฉบับที่ 165 ประกาศ ผู้ถือศาสนาและผู้ถือผิด

ปีมะเมีย สัมฤทธิศก ตามธรรมเนียมของผู้ครองแผ่นดิน ไม่ได้ห้ามราษฎรทั้งปวงในการถือศาสนาอื่น ทรงอนุญาตให้ถือศาสนาได้ตามอัธยาศัย

ไม่ว่าศาสนาใด ก็มีหลายสิ่งซึ่งตรงต้องกัน ยกตัวอย่างเช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ล่วงเกินเมถุนสังฆวาสทำชู้ ไม่พูดเท็จ ไม่เสพสุรา อดความโกรธ ให้มีความเมตตากรุณาต่อกัน ให้มีความซื่อสัตย์ กตัญญู แบ่งปันสิ่งของ หรือทำความดีอย่างอื่น ๆ ซึ่งทุกศาสนาเห็นพ้องต้องกันว่า เป็นความดีความชอบ แต่มีบางพวกที่เป็นคนโง่จะเสียจริต หรือพระสงฆ์บางรูปที่ไม่ได้เล่าเรียนศึกษาพระไตรปิฎก ไม่ได้รู้จัก มาเทศนาเลอะเทอะ เช่น เผาตัวบูชาพระรัตนตรัย เชือดคอเอาศีระบูชาพระ เชือดเนื้อรองเลือดใส่ตะเกียงตามบูชา หรือทำอย่างอื่นที่ขัดต่อราชการแผ่นดิน ยกตัวอย่างเช่น สามเณรสูกเผาตัวที่วัดหงสาวราม หรือนายเรือง นายนก เผาตัวบูชาพระที่หน้าพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม นางชีคนหนึ่งเผาตัวบูชาพระพุทธบาท เป็นต้น ซึ่งวิธีการเหล่านี้ ไม่ใช่วิธิตามของคณาจารย์ เป็นหนทางของคนเสียจริต พระวินัยก็ได้บัญญัติห้ามไว้ มิให้พระสงฆ์ชักชวนคนให้ฆ่าตัวตาย ถ้าพระสงฆ์รูปใดชักชวนมนุษย์ให้ตายด้วยวิธีประโยคคือคำพูด ก็เป็นปาราชิก

ดังนั้น อย่าให้ใครเผาตัวบูชาพระ ตัดศีระบูชาพระ เชือดเนื้อรองโลหิตตามตะเกียงบูชาพระเลยเป็นอันขาด และถ้าผู้ใดเห็นใครทำการดังกล่าว ให้เข้าช่วย ว่ากล่าว ห้ามปราม แยกอาวุธเสีย อย่าให้ผู้นั้นทำได้ ถ้าตัวคนเดียวกำลังน้อย หรือกลัวอาวุธ ให้ร้องเรียกผู้อื่นให้เข้ามาช่วย ห้ามปราม ถ้านิ่งดูตาย ไม่ห้ามปราม หรือคิดว่าเป็นการได้บุญกุศลไปด้วย ให้ผู้นั้นเสียเบี้ยปรับตามรังวัดถ้าผู้รู้เห็นอยู่ในที่ใกล้

อีกกรณีหนึ่ง เป็นการห้ามมิให้สตรีผัวหย่า ผัวตาย ร้างมานานขึ้นคานอยู่ หรือหญิงสะเทิ้นที่ตั้งแต่เล็กยังไม่เคยพบชายสนสือพอใจ หากพระสงฆ์ชาววัดเป็นผัวเพราะมีสมบัติ มิฉะนั้นถ้าผู้หญิงหาพระเป็นผัว หรือพระหาหญิงมายหรือหญิงขึ้นคานเป็นภรรยา และทำการติดต่อนสือกันไปมาเพื่อเมถุนสังฆวาสแล้ว ให้ปรับไหมผู้ผิดคือหญิงนั้นหรือพระสงฆ์นั้นตามพระราชบัญญัติ และให้ปรับไหมพระสงฆ์ที่อยู่ใกล้เคียงในที่รังวัด 3 เส้น 15 วา นอกจากนี้ ยังให้ปรับชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงที่รู้เห็นเป็นใจ และไม่ว่ากล่าวฟ้องร้องที่รังวัดอยู่ใกล้เคียง 3 เส้น 15 วาด้วย

พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณมา ทรงใช้นโยบายให้ชาวต่างชาติต่างภาษา ได้รับเสรีภาพเต็มที่ในการปฏิบัติศาสนกิจ และพิธีกรรมความเชื่อโดยไม่บีบบังคับ สังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดรับแนวคิดใหม่ๆ แม้เป็นชุมชนหลากหลายก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติมาโดยตลอด ในบทบัญญัติข้างต้นนี้ ก็กล่าวอย่างชัดเจนว่าทรงไม่ได้ห้ามหรือกีดกันในการนับถือศาสนา

ของประชาชน เพราะศาสนาใดๆต่างก็มีคำสอนที่มุ่งจะให้ประชาชนประกอบแต่คุณงามความดี
ทั้งนั้น แต่มีบางลัทธิความเชื่อที่มีความเชื่อที่ผิดๆ เช่น การบูชาขี้ฉะ เชือดคอ เป็นต้น ซึ่งไม่มีอยู่ใน
คำสอนของศาสนาใดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา จึง
ทรงกำหนดห้ามการกระทำดังกล่าว รวมทั้งห้ามไม่ให้พระสงฆ์หรือนักบวชใดเทศนาชักชวนให้เกิด
มีการกระทำเช่นนั้น และบัญญัติให้บุคคลที่อยู่ใกล้เคียงมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือหรือห้ามปราม
ซึ่งเหตุผลก็คือ ทรงต้องการธำรงไว้ซึ่งคำสอนของพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง ไม่ให้มีการตีความ
แล้วนำมาถ่ายทอดอย่างผิดๆ อันจะเป็นการทำให้คำสอนบิดเบือนไป อาจจะทำให้เกิดความ
วุ่นวายในบ้านเมืองด้วย

กรณีเมถุนปราสาท กำหนดให้ลงโทษทั้งตัวพระสงฆ์เองและผู้หญิงด้วย อีกทั้งยัง
บัญญัติให้ลงโทษพระสงฆ์รูปอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกัน และชาวบ้านที่รู้เห็นเป็นใจไม่นำเรื่องมาฟ้องร้อง
ในอาณาเขต 3 เส้น 15 วา ด้วย

4.1.11 ฉบับที่ 176 ประกาศ พระราชบัญญัติพระสงฆ์สามเณรแลศิษย์วัด

ออกเมื่อวันจันทร์ เดือน 6 ขึ้น 1 ค่ำ ปีมะแม เอกศก ตรงกับวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ.
2402 เกิดกรณีไพร่สมที่สึกแล้วหนีราชการไปอยู่วัดหรืออิงเป็นศิษย์วัดเป็นจำนวนมาก แล้วขอขบถ
ความไม่สงบ จึงทรงกำหนดให้

- (1) พระราชคณะ พระครูฐานานุกรมเปรียญ เจ้าคณะ วัดเดิม วัดขึ้น(วัดในสังกัด) และเจ้า
อธิการสักพระภิกษุสงฆ์สามเณรภายในวัดที่เสพสุรา สูบฝิ่นกัญชา เล่นการพนันต่างๆ แล้ว
ให้ไปเสียให้พ้นพระอารามหลวง อย่าเข้าไปทั้งยังเป็นภิกษุสามเณร เพราะอาจจะไปก่อ
ความวุ่นวายให้วัดอื่นๆอีก
- (2) ให้ทำสารบาญชีสงฆ์และให้สงฆ์มีนายประกัน รายชื่อพระสงฆ์ผู้มีนายประกันจะส่งไปยัง
กรมธรรมการ ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับพระภิกษุนั้น เช่น สึกหรือถูกขับไล่จากวัด ต้อง
แจ้งให้กรมธรรมการทราบ
- (3) ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัด เป็นคนของฝ่ายอาณาจักร จะเป็นคนเลือนลอยอยู่
ไม่ได้ ให้กรมพระนครบาลในกรุงและผู้สำเร็จราชการกรมการหัวเมือง ตรวจดูคนเหล่านั้น
ให้ทราบประวัติและสังกัดเจ้าหม่อมขุนนาง

- (4) ให้พระสงฆ์ทำรายละเอียดคฤหัสถ์และลูกศิษย์วัดที่ประสงค์จะรับฝากไว้ โดยต้องแจ้งประวัติและสังกัดมูลนายของคนเหล่านั้นให้ทางราชการทราบ ถ้ามีผู้แอบแฝงอยู่ในวัด ไม่มีรายชื่ออยู่ในสารบาญชี ก็ให้จับตัวส่งกรมพระศรีสวดีดำเนินการตามกฎหมายต่อไป
- (5) ให้กรมธรรมการสืบจับพระภิกษุสามเณรที่ไม่มีนายประกัน ที่มาแอบอาศัยอยู่ในวัด หรือในบ้านคฤหัสถ์ และเป็นคนเที่ยวลอยเรืออยู่ ให้สินบนแก่ผู้นำจับพระภิกษุที่ไม่มีประกันรูปละ 3 ตำลึง และให้สึกพระภิกษุสามเณรนั้น
- (6) ให้เจ้าคณะรับอนุเคราะห์พระสงฆ์ชรา พิการเสียจักษุ ซึ่งหานายประกันที่เป็นคฤหัสถ์ไม่ได้
- (7) ไม่ให้มีสามเณรแก่ สามเณรโคงในวัด คือ บวชเณรแล้วอายุตั้งแต่ 25 ขึ้นไป ต่ำกว่า 70 ปี ลงมา อย่าให้มีในอารามใดๆ ให้บวชเป็นภิกษุเสียหรือบวชเป็นปะชาวจิษย์วัด แต่ถ้าเป็นคนชราพิการเสียจักษุ พระสงฆ์จะเลี้ยงดูไว้ก็ได้ ถ้ามีสามเณรโคงแอบแฝงอยู่ในวัด ให้กรมธรรมการและกำนันนายอำเภอไปสึกจับ เอาสักเป็นไพร่หลวง คนนำจับจะได้ไพร่หลวงนั้น เข้าเดือนแทนกำหนดสามเดือนเป็นรางวัล
- (8) ห้ามคนเสียจริตทั้งที่เป็นภิกษุและคฤหัสถ์อาศัยอยู่ในวัดเป็นอันขาด คนเสียจริตที่ไม่มีนายประกันก็ให้นำส่งยังโรงหลวง ที่เป็นที่รักษาคนเสียจริต ณ กรมพระนครบาล
- (9) ภิกษุสามเณรใดที่ได้เกี่ยวพลาผู้หญิงให้เป็นที่รังเกียจถึงปาราชิก เล่นสวาทสัมผัสหรือถึงชำเราก็ดี ยังบวชอยู่ก็ดี หรือสึกแล้วยังไม่ครบสามปีก็ดี ภิกษุสามเณรใดๆ เสพสุรา น้ำตาล สัม สูปฝืน สูปกัญชา เล่นโป เล่นถั่ว แลอื่นๆ แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ยังบวชอยู่ก็ดี สึกไปแล้วไม่เกินสามเดือนก็ดี รู้ตัวว่าทำความผิด ให้รีบมารับสารภาพลูกแก่โทษต่อกรมธรรมการตามสัญจความจริง อย่าได้อำพรางปิดบังความชั่วไว้ และให้ชดทอดพวกเพื่อนผู้ทำผิดด้วย จะทรงพระกรุณายกโทษให้
- (10) คฤหัสถ์ศิษย์วัดหรือชาวบ้าน สอพลอชื่อสุราน้ำตาลสัมให้พระสงฆ์สามเณรกิน ชื่อฝิ่นชื่อกัญชาให้พระสงฆ์สามเณรสูป และตัวได้กินได้สูบ หรือเล่นการพนันต่างๆ กับพระสงฆ์สามเณรด้วย ถ้ารู้ตัวว่าผิด ให้มาสารภาพลูกแก่โทษ จะทรงพระกรุณาโปรดยกโทษให้
- (11) เมื่อคฤหัสถ์เกิดความจำเป็นด้วยเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย จำเป็นต้องนิมนต์พระสงฆ์ไปรักษาพยาบาล หรือไปพักแรมอยู่ด้วยเหตุอื่นๆ ต้องจดหมายแจ้งให้นายอำเภอและกำนัน หรือผู้มีบรรดาศักดิ์ที่อยู่ใกล้ทราบ เพื่อว่าถ้ามีการกล่าวหาว่าประพฤติผิดถึงปาราชิก จะได้ชำระความได้ง่าย

4.1.12 ฉบับที่ 181 ประกาศ ว่าด้วยทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ปีมะแม เอกศก พระมหากษัตริย์ทรงย้ายว่า “การในพระศาสนา คือพระภิกษุสงฆ์ ปฏิบัติในพระวินัยสิกขาบท รักษาพระจตุปราสุทธิศีล แลจำเรญสมณะวิปัสสนา ทำสังฆกรรมมี อุโบสถกรรมเป็นต้น” ทรงกำหนดห้ามไม่ให้พระสงฆ์ราชาคณะ ฐานานุกรม เปรียญ เจ้าอธิการ อนุจร และฆราวาส ตีเตียนนินทาว่ากล่าวเสียดสีกระทบกระทั่งแก่พระสงฆ์พวกอื่นที่ปฏิบัติแปลก ต่างกันบ้างเล็กน้อย เพราะไม่เป็นประโยชน์ใดๆเลย ให้กราบบังคมทูลเรื่องแปลกประหลาดที่ เกิดขึ้น เช่น เรื่องความรู้พิเศษและผู้วิเศษคิดทำการโกหกหลอวงกรมการและราษฎรที่ไม่มีปัญญา เช่น ที่ประจันตคีรีเขต นอกจากนี้ยังให้ควบคุมสอดส่องพระภิกษุสงฆ์ผู้ประพฤติเป็นพาลคบเพื่อน ทำอนาจารลามก สุกผีน สุกกัญชา เป็นนักเลงการพนันต่างๆ หรือเที่ยวงานมหรสพเบียดเสียด แทรกผู้หญิง และนั่งพูดกับผู้หญิงในที่ลับสองต่อสอง ล้อเสพเมถุนธรรมกับด้วยบุรุษสตรีจนถึง ขำเภา หรือลงเรือแพไปหาผู้หญิง ในตอนท้ายกล่าวห้ามพระสงฆ์กระทำการสวนไร่นา ตัดไม้ทำเรือ ตัดไม้ไผ่ บรรทุกข้าวหรือสินค้าต่างๆไปขาย ด้วยกำลังตัวหรือเข้าส่วนกับฆราวาส และประกอบกรร ดังฆราวาส

4.1.13 ฉบับที่ 190 ประกาศ ห้ามพระสงฆ์ไม่ให้บอกใบ้แทงหวย และประพฤติอนาจาร

ออกเมื่อ วันจันทร์ เดือน 10 แรม 3 ค่ำ ปีมอก โทศก ตรงกับวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2403 ความว่า พระราชาคณะผู้น้อยผู้ใหญ่เคยประชุมปรึกษาโทษว่า พระภิกษุสามเณรผู้บอกใบ้แทงหวยเป็นการใกล้อุตริมนุชยธรรมอยู่ ไม่ควรเอาไว้วางสังฆกรรมทำอุโบสถต่อไป ถ้าไม่เชื่อฟัง จะให้สึก อีกทั้งถ้ามีพระภิกษุสามเณรบอกใบ้แทงหวย ณ อารามใด จะให้ลงทัณฑ์กรรมพระราชา คณะ ฐานานุกรม เปรียญ และเจ้าอธิการอารามนั้นๆ และแม้มีประกาศไปครั้งหนึ่งแล้ว บัดนี้ยังไม่ พระภิกษุสามเณรก็ยังขึ้นประพฤติ ยังบอกใบ้แทงหวย กินเหล้า เล่นเบี้ย ทำอนาจารต่างๆตาม อำเภोजิ ฝ่ายพระราชาคณะ ฐานานุกรมผู้ใหญ่ผู้น้อย ก็ไม่มีความอายแก่พระสงฆ์ลังกา พม่า มอญ ซึ่งได้เข้ามาอยู่ในพระมหานคร และไม่มีความอายต่อสัปบุรุษสักกายก ให้มัวหมองในพระ ศาสนาเป็นอันมาก เช่น อ้ายสมิ่ววัดเขียน อยู่วัดชีปะขาวไปนอนบอกหวยอยู่กับสักกาถึง 2,3,4 คีน หรืออ้ายมหาขัน เปรียญอยู่วัดมหาธาตุ นุ่งห่มผ้าปลอมเพศเป็นคฤหัสถ์กินเหล้าถือดาบเที่ยวกลาง ถนนเวลากลางคืน ถ้าจับพระภิกษุผู้บอกใบ้ให้หวย กินเหล้า ปลอมเพศเป็นคฤหัสถ์ ไม่รับ พระราชทานเอาไว้วางสังฆกรรม จะลงทัณฑ์กรรมตี 50 ที แล้วให้สึกเสีย ห้ามพระครู เจ้าหมู่ เจ้า คณะ เจ้าอธิการ ปิดบังอำพราง มิฉะนั้นจะให้ปรับหมายให้เสียรังวัดด้วย

4.1.14 ฉบับที่ 200 ประกาศ พระราชบัญญัติเรื่องพระสงฆ์สามเณรลักเพศ

ออกเมื่อวันเสาร์ เดือน 5 แรม 11 ค่ำ ปีระกา โทศก ตรงกับวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2404 โดยให้ประกาศแก่พระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท พระสงฆ์ สามเณร ว่า พระสงฆ์สามเณรทุกวันนี้มักประพฤติเป็นนักเลง แปลงเพศไปเป็นคฤหัสถ์ ไปเล่นเบี้ย เล่นโป แล สูปผีน กินสุรา ถือศีลตราวุธเที่ยวกลางคืน จับตัวได้อยู่เสมอๆ แม้แปลงเพศไปแล้ว แต่เมื่อกลับมาถึงภูมิก็จเข้าใจว่าตนยังไม่ได้ปลงสิกขาบท กลับไปนุ่งห่มผ้าเหลือง เข้าร่วมสังฆกรรมในคณะสงฆ์ ตามพระวินัยมีบทบัญญัติมีโทษห้ามอุปสมบท ดังนั้น ต่อไปนี้พระสงฆ์สามเณรรูปใดแปลงเพศเป็น คฤหัสถ์ไปเล่นเบี้ย เล่นโป สูปผีน กินสุรา ถืออาวุธเที่ยวกลางคืน อย่างหนึ่งอย่างใด แล้วมีผู้จับตัว มาได้ หรือสึกแล้วแต่ยังไม่พ้นสามเดือน เมื่อพิจารณาได้ความจริง ให้สักหน้าว่าลักเพศภิกษุ ลง พระราชาอาญาเขียน 2 ยก 60 ที ส่งตัวไปเป็นไพร่หลวงโรงสี ถ้าพระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละออง ธุลีพระบาท หรือราษฎรผู้ใดที่ได้ไปเล่นเบี้ย เล่นโป สูปผีน กินสุรา ด้วยกันกับพระสงฆ์สามเณรที่ แปลงเพศนั้น ให้ปรับไหมนับตัวพระสงฆ์สามเณรรูปละ 100 บาททุกคน เงินค่าปรับไหมให้เอาไป ทำการในพระอารามเป็นพินัยแก่พระพุทธศาสนา ถ้าไม่มีเงินจะเสียค่าปรับไหม ให้เอาตัวจำตรวน ไว้ใช้การในพระอาราม หักเงินให้เป็นค่าแรงเดือนละตำลึงกึ่งกว่าจะครบเงินค่าปรับไหม

อนึ่ง ให้พระราชอาณา พระครู ฐานานุกรม เปรียญ แลเจ้าอธิการในอารามนั้น จดว่า พระสงฆ์สามเณรรูปใดสักในวันไหนให้เป็นสำคัญ เพื่อให้อ้างต่อไป

การแปลงเพศในบทบัญญัตินี้ คือ การแปลงจากเพศสมณะเป็นคฤหัสถ์ ซึ่งถือว่าได้ พ้นจากการเป็นพระภิกษุไปแล้ว แต่ยังมีกรณีที่แปลงเพศกลับไปกลับมา กลับมานุ่งห่มอย่าง พระสงฆ์อีก ดังนั้น จึงได้กำหนดให้ต้องมีการสักหน้า เพื่อเป็นการทำให้รู้ตัวว่า ผู้นี้เคยปาราชิก มาแล้ว ไม่ให้หวนกลับมาทำลายพระพุทธศาสนาอีก อีกทั้งยังเป็นการประจาน เป็นการกำหนด โทษให้เกรงกลัว เพื่อไม่กล้ากระทำความผิดเช่นนั้น

4.2 กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127

กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 นับเป็นประมวลกฎหมายฉบับแรกของไทยที่ประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ.2451 เป็นกฎหมายที่จัดทำขึ้นตามแบบอย่างของประเทศในภาคพื้นยุโรป การร่างกฎหมายลักษณะอาญาในครั้งนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงกฎหมายอาญาของไทยที่ใช้มาแต่เดิม เข้าสู่ระบบกฎหมายแบบรัฐสมัยใหม่ที่เดียว โดยกฎหมายของประเทศต่างๆ ที่นำมาเป็นแนวประกอบการร่างกฎหมายในครั้งนั้น ได้แก่ กฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ.1810 ประมวลกฎหมายเยอรมัน ค.ศ.1870 พร้อมทั้งความเห็นทางกฎหมายที่มีต่อประมวลกฎหมายอาญาดังกล่าว นอกจากนี้ ยังมีประมวลกฎหมายอาญาที่นำมาอ้างอิงมากเป็นพิเศษ ซึ่งได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญาฮังการี ว่าด้วยความผิดลหุโทษและมัธยโทษ ค.ศ.1978 ประมวลกฎหมายอาญาฮังการี ว่าด้วยความผิดลหุโทษ ค.ศ.1979 ประมวลกฎหมายอาญาของเนเธอร์แลนด์ ค.ศ.1881 ประมวลกฎหมายอาญาอิตาลี ค.ศ.1880 ประมวลกฎหมายอียิปต์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ.1904 ร่างประมวลกฎหมายอาญาของญี่ปุ่น ฉบับปรับปรุงแก้ไข ค.ศ.1903²

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์นั้น อยู่ในส่วนที่ 4 เรื่อง ว่าด้วยความผิดต่อศาสนา ดังนี้คือ

มาตรา 172 ผู้ใดทำลายวัตถุหรือสถานอันเป็นที่เคารพในทางศาสนาของบุคคล จำพวกใดใดก็ดี ทำให้วัตถุหรือสถานเช่นว่ามานั้นชำรุดทรุดโทรมเสียหายก็ดี ถ้ามันทำโดยอาการที่พึงเห็นได้ว่าเป็นข้อหมิ่นประมาทแก่ศาสนาของบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดไซ้ร้ ท่านว่ามันมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินกว่าสามปี แลให้ปรับไม่เกินกว่าพันบาท ด้วยอีกโสดหนึ่ง

มาตรา 173 ในเวลาศาสนิกชนประชุมกันนมัศการ หรือกระทำพิธีกรรมตามลักษณะศาสนาใดใด โดยชอบด้วยกฎหมาย ถ้าแลผู้ใดก่อให้เกิดวุ่นวายขึ้นในที่ประชุมนั้นไซ้ร้ ท่านว่ามันมีความผิด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินกว่าปีหนึ่ง แลให้ปรับไม่เกินกว่าสองร้อยบาท ด้วยอีกโสดหนึ่ง

ในกฎหมายลักษณะอาญานี้ ยังปรากฏแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เป็นการแสดงว่าความสำคัญของพระพุทธศาสนายังคงมีอยู่ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนายังได้รับการเคารพและนับถือ พระสงฆ์ยังคงมีสถานะเหนือกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไป แต่ด้วยเหตุที่ประมวลกฎหมายนี้จัดทำขึ้นโดยอ้างอิงจากหลักของประเทศ

² หยุด แสงอุทัย,คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127,พิมพ์ครั้งที่ 6,

อื่นๆ ซึ่งไม่ได้มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ความเข้มข้นของข้อบังคับที่ใช้บังคับกับ พระสงฆ์หรือการบัญญัติถึงพระธรรมวินัยจึงไม่มากเท่ากฎหมายที่ออกมาก่อนหน้านี้ แต่ได้มีการ นำหลักกรรมเรื่อง ศีล 5 มาบัญญัติเป็นฐานความรับผิดชอบบุคคลธรรมดา อันได้แก่ ความผิดที่ ประชวร้ายแก่ชีวิตและร่างกาย อันเทียบได้กับ ศีลข้อ 1 ความผิดที่ประชวร้ายแก่ทรัพย์ อันเทียบ ได้กับ ศีลข้อ 2 ความผิดที่กระทำนาคาร เทียบได้กับศีลข้อ 3 ความผิดที่ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง เทียบได้กับศีลข้อ 4 แต่ในกฎหมายลักษณะอาญานี้ ยังไม่มีบทบัญญัติชัดเจนในความผิดที่ เกี่ยวกับยาเสพติด อันเป็นการกระทำผิดศีลข้อ 5 แต่ได้นำมาบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา ฉบับปัจจุบัน

4.3 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ตั้งแต่ประกาศใช้ฉบับแรกเมื่อ ร.ศ.121 หรือ พ.ศ. 2445 นั้น จนถึงปัจจุบัน มีทั้งหมด 3 ฉบับด้วยกัน อันได้แก่ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2445 (ร.ศ.121) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505

4.3.1 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ.2445)

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ซึ่งมี 8 หมวด 45 มาตรา มีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุดในการวินิจฉัยชี้ขาดในเรื่องที่เกี่ยวกับการปกครองสงฆ์ คำวินิจฉัยเป็นที่สุดผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งอีกไม่ได้ หมวด 4 ว่าด้วยเจ้าอาวาส มีการกำหนดหลักเกณฑ์การ เลือกลงและตั้งเจ้าอาวาสอารามหลวงและวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานครและหัวเมือง หน้าที่เจ้าอาวาส หน้าที่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัด อำนาจเจ้าอาวาส การอุทธรณ์คำสั่งเจ้าอาวาส และการบริหารวัด หมวด 5 ถึง 8 ว่าด้วยการปกครองสงฆ์บริษัทในแขวง เมือง และมณฑล ตามลำดับ

พระราชบัญญัตินี้เป็นการกำหนดให้มหาเถรสมาคมทำหน้าที่ปกครองสงฆ์อันเป็นการเริ่มสมัยพระปกครองพระโดยตรง

4.3.2 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484

ในแถลงการณ์ท้ายพระราชบัญญัตินี้ มีข้อความน่าสนใจ กล่าวคือ

“ประชาชนย่อมทราบอยู่แล้ว ว่ารัฐบาลนี้มีความสนใจเพียงไร ในการที่จะเชิดชูทะนุบำรุง พระบรมพุทธศาสนาในทุกทาง ..

.. ความสำคัญในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ก็คือ ได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อนุโลมตามระบอบการปกครองบ้านเมือง เท่าที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย การจัดการคณะสงฆ์ให้อนุโลมตามระบอบการปกครองบ้านเมือง ก็เป็นวิธีการซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงใช้มาแต่ครั้งยังทรงพระชนม์อยู่ ดังจะเห็นได้ในหลายเรื่องหลายกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้าได้ทรงบัญญัติให้วิธีการทางศาสนาอนุโลมตามวิธีการของบ้านเมือง เช่น การนับฤกษ์กาล เป็นต้น ครั้นมาถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตราพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ก็ได้มีข้อความเป็นพระราชดำรัสในคำปรารภ ซึ่งแสดงว่าการปกครองคณะสงฆ์จะต้องแก้ไขทำนองเดียวกับการปกครองฝ่ายราชอาณาจักร

แต่อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่นี้ ได้ถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อสำคัญ ดังจะเห็นได้ในข้อบัญญัติหลายมาตรา ที่ไม่ยอมให้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้ขัดกับพระธรรมวินัย และถือหลักที่ว่า การกระทำทุกอย่างจะต้องเป็นไปในทางรักษาพระวินัยให้เคร่งครัด ..”

มาตรา 5³ ได้กำหนดให้อำนาจอาณาจักรในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า แม้จะให้พระสงฆ์ปกครองกันตัวเอง แต่อำนาจนั้นได้รับมาจากอาณาจักรอีกที่ อาณาจักรจึงยังมีบทบาทให้การควบคุมอยู่ แต่ไม่ได้ก้าวล่วงถึงกิจการภายในของคณะสงฆ์

บทบัญญัติที่น่าสนใจในพระราชบัญญัตินี้อีกประการหนึ่งก็คือ มาตรา 57 พระภิกษุ ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งตามบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายลักษณะอาญา

การกระทำที่ในพระราชบัญญัตินี้บัญญัติให้เป็นความผิดทางอาญานั้นเกี่ยวกับการกระทำของพระสงฆ์นั้น ได้แก่

มาตรา 23 กล่าวถึงทัศนคติที่บัญญัติไว้ในสังฆานัตติเกี่ยวกับการปฏิบัติล่วงละเมิดพระวินัยและสังฆานัตติ ซึ่งสังฆานัตตินั้นต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัยด้วยตามมาตรา 21(2)

³ มาตรา 5 พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 53 กำหนดโทษของผู้ใดที่กระทำการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติมาตรา 27 ให้มีความผิด ระวังโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน ซึ่งในมาตรา 27⁴ เป็นเรื่องการโฆษณาข้อความที่เกี่ยวกับการประชุมสังฆสภา คณะกรรมการสังฆสภา คณะสังฆมนตรี หรือคณะกรรมการที่คณะสังฆมนตรี ตั้งขึ้นให้พิจารณาเป็นการลับ

มาตรา 54 กำหนดโทษไว้หลายฐานความผิด อันได้แก่

- (1) ผู้ใดมิได้รับบรรพชาโดยชอบ แต่ได้แต่งกายเลียนแบบบรรพชิต
- (2) ผู้ใดหมดสิทธิที่จะได้รับบรรพชา แต่มารับการบรรพชาโดยปิดบังความจริง
- (3) ผู้ใดต้องปาราชิกแล้วไม่สละการแต่งกายอย่างบรรพชิต
- (4) ผู้ใดต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สึกแล้วไม่สึก

ให้มีโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน

มาตรา 55 เป็นเรื่องความผิดที่ทำให้คณะสงฆ์แตกแยก โดยกำหนดไว้ว่า “ผู้ใดใส่ความ คณะสงฆ์ไทย หรือพระภิกษุสงฆ์คณะใดคณะหนึ่ง อันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก มีความผิดต้องระวังโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี”

4.3.3 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2505 ในสมัยรัฐบาลคณะปฏิวัติจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นกฎหมายที่ปรับปรุงจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นใหม่ ให้เหมาะสมแก่กาลสมัย เท่ากับเป็นกฎหมายธรรมนูญแห่งพุทธอาณาจักร ซึ่งเทียบได้กับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย⁵

ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ มีหลายมาตราที่เกี่ยวข้องกับความผิดอาญาของพระสงฆ์ แต่ในส่วนของการปกครองสงฆ์โดยแท้ นั้น จะไม่ได้ก้าวล่วงไปถึง ซึ่งเนื้อหาสาระของบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

⁴ การโฆษณาข้อความที่เกี่ยวกับการประชุมสังฆสภา คณะกรรมการสังฆสภา คณะสังฆมนตรี หรือคณะกรรมการที่คณะสังฆมนตรีตั้งขึ้นให้พิจารณาเป็นการลับ จะทำได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

⁵ โชติ ทองประยูร, คำบรรยาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ 2, (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, 2506), น.79

(1) ในมาตรา 5 ตรี ยังให้อำนาจพระมหากษัตริย์ในการเข้ามาควบคุมการปกครองของคณะสงฆ์ กล่าวคือ กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสถาปนาและ ถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุในคณะสงฆ์ รวมทั้งยังให้อำนาจสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชตามมาตรา 7 อันเป็นการแสดงถึงการที่อาณาจักรเข้ามาควบคุมศาสนจักร โดยการแต่งตั้งประมุขของศาสนจักรให้เป็นผู้ปกครองเหล่าพระสงฆ์ และการมีอำนาจแต่งตั้งสมณศักดิ์หรือถอดถอน เป็นการไม่ทำให้ศาสนจักรมีอำนาจเหนือกว่าอาณาจักร อันอาจจะทำให้การปกครองประเทศเป็นได้ด้วยความยากลำบาก เพราะพระสงฆ์อันเป็นผู้มีประชาชนเลื่อมใสมาหากมีอำนาจเหนือการควบคุมของอาณาจักรแล้ว อาจจะทำให้เกิดความปัญหากับความมั่นคงภายในได้

(2) มาตรา 15 ตรี ได้กำหนดให้อำนาจมหาเถรสมาคมให้อำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

“..ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้..” และตามมาตรา 15 จัตวา ยังบัญญัติถึงอำนาจเพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับ พระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และการปกครองของคณะสงฆ์ ก็ได้ พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามมาตรา นี้ ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ

ในการปกครองคณะสงฆ์อันประกอบด้วยหมู่บรรพชิตแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งรวมกันอยู่ในวัดทั้งหลายทั่วอาณาจักร จึงต้องมีผู้ปกครองบังคับบัญชาชั้นสูงสุด คือ สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมจึงต้องมีอำนาจหน้าที่ความสัมพันธ์กันอยู่อย่างใกล้ชิด กล่าวคือ สมเด็จพระสังฆราช ถึงแม้จะทรงมีอำนาจบังคับบัญชาเหนือมหาเถรสมาคม โดยฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องทรงยึดถือมติมหาเถรสมาคมเป็นหลักปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกด้วย ทั้งนี้เป็นการสอดคล้องกับหลักการปกครองตามระบอบพระธรรมวินัย ซึ่งพระสังฆเถระผู้เป็นประธานของสงฆ์จะต้องถือมติของสงฆ์เป็นใหญ่ หรือที่เรียกว่า การปกครองระบอบ “สังฆาธิปไตย”⁶

⁶ เฝิงอ้าง, น.134-135

(3) ตามบันทึกเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ มีเหตุผลและวัตถุประสงค์อันสำคัญยิ่งอยู่อย่างหนึ่ง คือ เพื่อส่งเสริมเชิดชู “พระธรรมวินัย” อันเป็นหลักแห่งพระพุทธศาสนา และโดยมีความมุ่งหมายให้บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ทุกฝ่าย ได้ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์อย่างเดียวกัน หากมีการละเมิดพระธรรมวินัยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ ก็เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองคณะสงฆ์จะพึงร่วมกันจัดการระงับ หรือจัดการให้ เป็นไปตามวิธีการอันชอบด้วยพระธรรมวินัย

นอกจากนี้ ยังมีความประพฤติของพระสงฆ์อยู่อีกบางกรณี ที่เป็นเหตุ นำความเสื่อมเสียมาสู่คณะสงฆ์ และทางฝ่ายบ้านเมืองอย่างร้ายแรง สมควรที่ทางคณะสงฆ์และฝ่ายบ้านเมือง จะพึงร่วมกันจัดการระงับความเสียหายนั้นให้หมดไปจากคณะสงฆ์ เพื่อธำรงรักษาซึ่งพระธรรมวินัย และเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองด้วย

ดังนั้น ในพระราชบัญญัตินี้ จึงได้มีการบัญญัติเรื่อง นิคหกรรม อันหมายความว่า ถึง โทษตามพระพุทธบัญญัติ ที่ทรงกำหนดให้ลงแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิด คือล่วงละเมิดพระวินัย ซึ่งเรียกว่า อาบัติ จำแนกได้เป็น 3 สถาน คือ⁷

(1) โทษอย่างหนัก ได้แก่ อาบัติปาราชิก พระภิกษุผู้ต้องอาบัตินี้ ต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุ

(2) โทษอย่างกลาง ได้แก่ อาบัติสังฆาติเสส พระภิกษุผู้ต้องอาบัตินี้ ต้องอยู่กรรม คือ ประพฤติวัตรอย่างหนึ่ง เพื่อการทรมานตน จึงจะพ้นโทษ

(3) โทษอย่างเบา ได้แก่ อาบัติอุลลัจจัย 1 ปาจิตตินะ 1 ปาฏิเทสนียะ 1 ทุกกฏ 1 ทุพภาสิต 1 พระภิกษุผู้ต้องอาบัตินี้ต้องแสดงอาบัติประจານตนต่อหน้าพระภิกษุด้วยกัน จึงจะพ้นโทษ

ซึ่งหลักการในการลงนิคหกรรม ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 24 ความว่า

มาตรา 24 พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรม ก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย

⁷ เฝิงอ้าง, น.152

ซึ่งหลักการนี้เทียบได้กับหลักการลงโทษในคดีอาญา ที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 2 ประมวลกฎหมายอาญา ความว่า

“บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญา ต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะทีกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย”

ส่วนหลักการและวิธีปฏิบัติในการลงนิคหกรรมนั้น ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 25 ซึ่งมีสองกรณี คือ กรณีให้สึก และไม่ถึงให้สึก

ซึ่งกรณีที่ 1 ได้บัญญัติในมาตรา 26 ความว่า

มาตรา 26 พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

นิคหกรรมให้สึกตามมาตรานี้ หมายถึงนิคหกรรมสำหรับความผิดอย่างหนัก คือ กระทำการล่วงละเมิดพระวินัยบัญญัติในส่วนปาราชิกสิกขาบท 4 ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ เสพเมถุน 1 ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้มีราคาห้ามาสก 1 แกล้งฆ่ามนุษย์ให้ตาย 1 อวดอุตริมนุสสรรม คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ที่ไม่มีในตน 1 พระภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกดังกล่าวนี้ ต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุ โดยไม่มีทางที่จะแก้ไขหรือกระทำคืนอาบัติให้กลับเป็นผู้บริสุทธิ์ตามสภาพเดิมได้

ดังนั้น ในกรณีที่พระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ตามมาตรา 26 นี้ กำหนดให้สึกภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัย ถ้าขัดขึ้นก็ให้เป็นความผิดทางอาญาตามมาตรา 42 กล่าวคือ

มาตรา 42 ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอุปัชฌาย์ตาม มาตรา 23 แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

กรณีที่ 2 กรณีไม่ถึงให้สึก อันหมายถึงนิคหกรรมสำหรับความผิดอย่างกลางหรืออย่างเบา เป็นการกระทำการล่วงละเมิดพระวินัยบทบัญญัติสิกขาบทอื่นๆนอกจากปาราชิกสิกขาบท กล่าวคือ ยังไม่ขาดจากความเป็นภิกษุ มีทางแก้ไขได้ด้วยการยอมรับนิคหกรรม คือ กระทำคืนอาบัติตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในพระวินัย จึงจะพ้นโทษกลับเป็นผู้บริสุทธิ์ตามสภาพเดิม

ตามมาตรา 27 ได้บัญญัติไว้ว่า

มาตรา 27 เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- (1) ต้องคำวินิจฉัยตาม มาตรา 25 ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น
- (2) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม
- (3) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง
- (4) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น

ดังนั้น จะพบว่า วิธีการบังคับตามมาตรา 27 นี้ มิใช่เป็นการบังคับให้ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมโดยตรงทีเดียว แต่เป็นวิธีการป้องกันมิให้มีการขัดขืนคำวินิจฉัย ซึ่งเท่ากับการบังคับให้ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยนั้นโดยทางอ้อม

(4) การสละสมณเพศ ตามพระราชบัญญัตินี้ แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท⁸ คือ

ก. การสละสมณเพศตามคำสั่งมหาเถรสมาคม

ข. การสละสมณเพศเพราะเป็นคนล้มละลาย

มาตรา 28 พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด

ค. การสละสมณเพศเพราะถูกจับโดยต้องหาในคดีอาญา

มาตรา 29 พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

ง. การสละสมณเพศเพราะต้องจำคุก กักขัง หรือขัง

มาตรา 30 เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของ

⁸ เพิ่งอ้าง, น.171

ศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น

(5) ข้อน่าสังเกตบางประการของพระราชบัญญัตินี้ ตัวอย่างเช่น

มาตรา 43 ผู้ใดฝ่าฝืน มาตรา 15 จัตวา วรรคสอง มาตรา 26 มาตรา 27 วรรคสาม หรือ มาตรา 28 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 44 ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้วไม่ว่าจะมีคำวินิจฉัยตาม มาตรา 25 หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชาอุปสมบทใหม่โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริง ต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 45 ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา

ซึ่งจะพบว่า การกระทำผิดพระราชบัญญัตินี้ มีความผิดในทางอาญาอยู่หลายสาเหตุ ซึ่งโทษที่ลงก็เป็นโทษทางอาญาของบ้านเมือง มิใช่เพียงเป็นโทษที่ลงให้เฉพาะหมู่สงฆ์เท่านั้น อีกทั้ง ไม่เพียงแต่พระราชบัญญัตินี้บัญญัติลงโทษพระสงฆ์เท่านั้น ยังรวมไปถึงฆราวาสที่กระทำผิดต่อความมั่นคงของพระศาสนา ก็มีความผิดในทางอาญาด้วย ยกตัวอย่างเช่น มาตรา 44 ทวิ และ มาตรา 44 ตริ เป็นต้น

มาตรา 44 ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 44 ตริ ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือ ความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า ประชาชนก็มีหน้าที่ในการช่วยจรรโลงศาสนาให้คงอยู่ด้วยเช่นกัน